photonen vocaal ensemble

Jeroen Spitteler *dirigent*

Denn das Schöne…

Denn das Schöne . . .

Alphons Diepenbrock (1862-1921)
Wandrers Nachtlied

Johannes Brahms (1833-1897)
Fünf Gesänge op.104
- Nachtwache I – Leise Töne der Brust
- Nachtwache II – Ruhn sie? Rufet das Horn
- Leztes Glück – Leblos gleitet Blatt um Blatt

Robert Schumann (1810-1856)
Die Kapelle

Franz Schubert (1797-1828)
Grab und Mond

Felix Mendelssohn Bartholdy (1809-1847)
Hebe deine Augen auf

Veljo Tormis (1930-2017)
Four Estonian lullabies
- Laulan lapsele (I Sing for My Child)
- Marjal aega magada (It's Time)
- Lase kiik käia! (Let the Cradle Swing!)
- Äiutus (Lulling)

Einojuhani Rautavaara (1928-2016)
Die erste Elegie

PAUZE

Felix Mendelssohn Bartholdy

Lieder im Freien zu singen

- Frühlingsahnung op.48, nr 1
- Die Primel op.48, nr 2
- Ruhethal op.59, nr 5
- Die Nachtigal op.59, nr 4

Veljo Tormis

Uit: Three Setu Worksongs:

- Pesupesemine (Doing the Washing)
- Ketramine (Spinning)

Jeroen Spitteler

Drei Gesänge (2021-2023)

- Kennst du das Land....?
- Wenn es nur einmal so ganz stille wäre
- Verborgenheit (première)

Johannes Brahms

Fünf Gesänge op.104

- Verlorene Jugend – Brausten alle Berge
- Im Herbst – Ernst ist der Herbst

Max Reger (1873-1916)

Nachtlied op.138, nr 33

Jeroen Spitteler dirigeert Photonen Vocaal Ensemble

- Haarlem Waalse Kerk, 5 november 2023
- Amsterdam Oranjekerk, 19 november 2023

Voorwoord

Aan de hand van Duitse (neo)romantische lyriek neemt Photonen u vandaag mee de natuur in. Vol overgave beleven we de seizoenen. We wandelen vrolijk zingend door het bos, waar de nachtegaal haar aloude deuntje zingt. Hoe heerlijk is het voorjaar! We verwelkomen het eerste lentebriesje en bezingen de sleutelbloem. In de herfst laten we levenloze bladeren neerdwarrelen, worden we ’s nachts zuchtend meegevoerd op de wind en peinzen we over onze verloren gegane jeugd.

Aangrijpender wordt het als de bergen in zicht komen. Een vrolijk herdersliedje verstomt als iemand in een bergkapel ten grave wordt gedragen. We zingen over een avondhemel waarin wolken staan, goudomrand, als bergen aan de hemel. Zouden we tussen deze bergen eindelijk rust vinden? In onze wanhoop slaan we, vrij naar psalm 121, onze ogen op naar de bergen. Met Goethe trekken we angstvallig een gebergte door, waar nevel hangt en draken op ons loeren. En met diezelfde dichter bezingen we de rust die heerst boven de bergtoppen en het woud, wanneer er geen zuchtje wind meer is en de vogels zwijgen.

Eenzelfde nachtelijke stilte hangt boven een graf, slechts verlicht door de maan...

We nemen u dus mee de natuur in, maar tonen deze telkens in relatie tot onszelf, de mens. Bij de Duitse romantici staat namelijk het menselijke gevoel voorop, de individuele ervaring, net als de ziel, vooral de gekwelde ziel. Deze zielepijn komt ten diepste tot uiting in het gedicht Verborgenheit van Eduard Mörike, waarin de gekwelde protagonist uitroept: “Lass, o Welt, o lass mich sein!”. We zingen het gedicht in een nieuwe toonzetting door Jeroen Spitteler (wereldpremière).

De nietigheid en verlorenheid van de mens ten opzichte van de wereld om hem heen is ook een belangrijk thema voor de neoromantische dichter Rainer Maria Rilke. Wanneer Rilke op een onstuimige dag in januari 1912 langs de kliffen van de Adriatische kust loopt, meent hij in het gebrul van de wind een schreeuw te horen. "Wer, wenn ich schriee, hörte mich denn aus der Engel Ordnungen?" ("Wie zou mij, als ik het uitschreeuwde, tussen de hierarchieën van engelen horen?"), schrijft hij in zijn notitieboekje en diezelfde avond voltooit hij het concept van 'Die Erste Elegie'. Dit mystieke gedicht, prachtig op muziek gezet door Einojuhani Rautavaara, vormt de spil van ons programma.

Naast de individuele gevoelservaring van de mens in de natuur, is een verlangen (Sehnsucht) naar een harmonieus geheel een van de drijvende krachten van de Duitse romantiek. De romantici zochten deze harmonie in werken uit de 'kindertijd van mensen', dat wil zeggen in sprookjes en legenden, in volksliederen en in de mystiek van het verleden. Het 'ware' werd niet gevonden in het intellectuele, maar bij het gewone volk. Ook deze romantische visie komt in ons programma aan bod: in een aantal Estse volksliedjes doen we de was, laten het spinnenwiel snorren en sussen onze kleine in slaap.

Ten slotte: de Duitse romantici hechtten veel waarde aan spitsvondigheid, humor en schoonheid. We hopen van harte dat u dit alles in ruime zin ervaart en wensen u veel luisterplezier op uw weg *durch Berg und Tal*...

Frouke Schrijver

Teksten en toelichting

Alphons Diepenbrock (1862-1921)
Wandrers Nachtlied

Diepenbrock werd geboren in Amsterdam en studeerde klassieke talen, al wilde hij graag dirigent worden. Na zijn promotie werd hij docent, eerst aan het gymnasium in 's-Hertogenbosch, later als privé-leraar in Amsterdam. Hij speelde piano en viool maar als componist is hij autodidact. Hij heeft de muziek van Richard Wagner, maar ook bijvoorbeeld van Palestrina goed bestudeerd. Na 1910 wordt de invloed van anderen, zoals Debussy en zijn vriend Gustav Mahler meer merkbaar.
Hij heeft geschreven voor stem: liederen, koorstukken (zowel a capella als begeleid door orgel of orkest), of piano met zang. Hij toonzette graag poezie, zowel in het Latijn, als Frans en Duits. Ook heeft hij Nederlandstalige teksten van onder meer Vondel, Albert Verwey en Lodewijk van Deyssel gebruikt. Wandrers Nachtlied componeerde hij in 1908.

Het gedicht Wandrers Nachtlied schreef Goethe op de avond van 6 september 1780 toen hij in een berghut verbleef. Het is eerder op muziek gezet door Franz Schubert, en wordt in de Duitse literatuur gezien als één van de belangrijkste gedichten ooit geschreven.

Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832)

Über allen Gipfeln
Ist Ruh',
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einen Hauch;
Die Vögelein schweigen im Walde.
Warte nur, balde
Ruhest du auch.

Vertaling: **Lau Kanen**

Boven alle bergen
Heerst rust,
In alle bomen
Merk je nog
Amper een zucht;
In bossen zwijgen de vogels;
Wacht maar af, weldra
Vind ook jij rust!

Johannes Brahms (1833-1897)
Fünf Gesänge op.104

Geboren in een sloppenwijk als zoon van een cafémuzikant en kleermaakster, kreeg hij wel muziek mee van huis uit. Op zijn tiende speelde hij al zo goed piano dat hij muziek van Beethoven kon spelen. Vanaf zijn dertiende levensjaar speelde hij in cafés en bordelen om geld te verdienen voor het gezin. In 1853 ging hij op tournee met een Hongaarse violist en ontmoette Robert Schumann en diens echtgenote Clara, met wie hij haar gehele leven (ze overlijdt in 1896) bevriend is gebleven.
Brahms' faam stijgt snel en hij wordt op veel plekken gevraagd te komen optreden, als pianist maar ook als dirigent. In zijn composities keert hij tegen

de Modernen zoals Wagner en Liszt maar plaatst hij zichzelf meer in de traditie van Bach, Mozart, Beethoven en Schubert. Desalniettemin is zijn muziek zeer vernieuwend: zowel in de harmonie als in bijvoorbeeld ritmiek. Ook de keuze om bijvoorbeeld Ein Deutsches Requiem (geschreven na het overlijden van zijn moeder) op een Duitstalige tekst te schrijven, is eigenlijk heel modern. Door vooruitstrevende componisten zoals Hugo Wolf en Gustav Mahler werd hij tegenover Anton Bruckner geplaatst en als ouderwets gezien, maar door tijdgenoten werd zijn muziek zeer gewaardeerd. Brahms ondersteunde ook anderen, zoals de jonge Antonín Dvořák. Hij overleed in Wenen op 63 jarige leeftijd. Hij is nooit getrouwd en had geen kinderen, maar zijn uitvaart was zeer druk bezocht. Brahms is dicht bij Beethoven en Schubert begraven.

De Fünf Gesänge voltooide hij in 1889, op poëtische teksten van Friedrich Rückert, Max Kalbeck, Josef Wenzig en Klaus Groth. Ze zijn vaak vijf- of zelfs zesstemmig gezet waardoor er haast een vraag- en antwoordspel ontstaat.

Nachtwache I – Leise Töne der Brust

Friedrich Ruckert (1788-1866) Vertaling: **Lau Kanen**

Leise Töne der Brust,	*Zachte tonen van het hart,*
Geweckt vom Odem der Liebe,	*gewekt door de adem der liefde,*
Hauchet zitternd hinaus,	*wordt fluisterend hoorbaar,*
Ob sich euch öffen ein Ohr,	*opdat een oor zich voor jullie opene,*
öff'n ein liebendes Herz,	*een liefhebbend hart zich opene,*
und wenn sich keines euch öffnet,	*en wanneer geen enkel hart zich voor jullie opent,*
trag ein Nachtwind euch seufzend in meines zurück.	*moge een avondbries jullie dan als een zucht naar mijn hart terugleiden.*

Nachtwache II – Ruhn sie? Rufet das Horn

Friedrich Ruckert Vertaling: **Lau Kanen**

Ruhn Sie? Rufet das Horn des Wächters drüben aus Westen,	*Rusten zij? roept de hoorn van de wachter ginds uit het westen,*
und aus Osten das Horn rufet entgegen:	*en uit het oosten roept de hoorn terug:*
Sie ruhn.	*zij rusten!*
Hörst du, zagendes Herz,	*Hoor je, twijfelend, angstig hart,*
die flüsternden Stimmen der Engel?	*de fluisterende stemmen der engelen?*
Lösche die Lampe getrost,	*Doof de lamp gerust,*
hülle in Frieden dich ein.	*laat vrede je omhullen.*

Letztes Glück – Leblos gleitet Blatt um Blatt

Max Kalbeck (1850-1921) Vertaling: **Lau Kanen**

Leblos gleitet Blatt um Blatt	*Levenloos dwarrelt blad na blad*
Still und traurig von den Bäumen;	*stil en treurig van de bomen;*
Seines Hoffens nimmer satt,	*onverzadigbaar van hoop,*
Lebt das Herz in Frühlingsträumen.	*leeft het hart in voorjaarsdromen.*

Noch verweilt ein Sonnenblick
Bei den späten Hagerosen,
Wie bei einem letzten Glück,
Einem süßen, hoffnungslosen.

Nu nog rust een zonnestraal
op de late haagroos,
als bij een laatste geluk,
zoet en hopeloos.

Robert Schumann (1810-1856)
Die Kapelle

Geboren als zoon van een boekhandelaar en schrijver groeide Schumann op met een brede culturele interesse in poëzie en literatuur. Hij begon met pianolessen toen hij zeven jaar oud was. Vanaf zijn puberteit componeert hij, en schrijft hij tevens gedichten en verhalen. Hij begint met een studie rechten in Heidelberg maar na het horen van de violist Paganini wijdt hij zich helemaal aan de muziek. Hij trouwt in 1840 met de dochter van zijn pianoleraar, Clara, tegen haar vaders wil in. Hij maakt kennis met Franz Liszt en gaat met zijn echtgenote op tournee, onder meer naar Rusland en Nederland. Clara speelt zo goed piano dat koning Willem II volgens een beroemde anekdote aan Robert vraagt "of hij ook muzikaal is". Schumann schrijft veel pianomuziek, maar ook strijkkwartetten, toneelmuziek, en symfonieën. Hij gaat aan steeds hevigere depressies lijden en springt in 1854 van een brug de Rijn in. Hij overlijdt twee jaar later in een inrichting. Die Kapelle schreef hij in 1805 voor vierstemmig vrouwenkoor.

Johann Ludwig Uhland (1787 - 1862)

Droben stehet die Kapelle,
schauet still in's Tal hinab,
drunten singt bei Wies' und Quelle
froh und hell der Hirtenknab.

Traurig tönt das Glöcklein nieder,
schauerlich der Leichenchor.
Stille sind die frohen Lieder
und der Knabe lauscht empor.

Droben bringt man sie zu Grabe,
die sich freuten in dem Tal.
Hirtenknabe,
dir auch singt man dort einmal.

Vertaling: **Lau Kanen**

De kapel staat hoog, sinds tijden,
Kijkend stil naar 't dal omlaag;
Onder zingt, bij bron en weiden,
Helder, blij de herdersknaap.

't Klokje sprenkelt droeve tonen,
Huiv'ring wekt het uitvaartkoor,
't Blij gezang liet zich onttronen,
En de jongen spitst het oor.

Boven draagt men hen ten grave,
Die hier leefden, 't dal getrouw.
Jonge herder, rijk aan gaven,
Ooit zingt men daar ook voor jou.

Franz Schubert (1797-1828)
Grab und Mond

Het leven van Franz Schubert speelt zich voor een groot deel af in Wenen. Hij krijgt vioolles als hij acht jaar oud is, en ook zangles. Hij wordt aangenomen bij de Wiener Sängerknaben waar hij les krijgt in harmonieleer van Antonio Salieri. In het jaar 1815 schrijft hij vier opera's, twee symfonieën, twee missen, een strijkkwartet, twee pianosonates, en maar

liefst 144 liederen, waaronder Erlkönig. Vanaf 1817 geeft hij pianolessen om in zijn onderhoud te voorzien. Zijn leven bestaat verder vooral uit componeren en cafébezoek. Nadat het lied Erlkönig in druk was uitgegeven, had Schubert eindelijk genoeg geld om schulden af te betalen. In de jaren twintig van de negentiende eeuw wordt zijn muziek steeds bekender en meer gewaardeerd maar gaat het met hem bergafwaarts, door een combinatie van caféschulden, alcohol, en syfilis. In 1828 verdient hij eindelijk genoeg geld om een piano te kunnen kopen. In november van dat jaar overlijdt hij aan tyfus, en wordt begraven op het kerkhof dichtbij Beethoven, die over hem had gezegd dat er "een goddelijke vonk in hem huisde." Schubert componeerde Grab und Mond in 1826 voor mannenkoor.

Johann Gabriel Seidl (1804-1875)	Vertaling: **Lau Kanen**
Silberblauer Mondenschein Fällt herab; Senkt so manchen Strahl hinein In das Grab.	*Zilvergrijze maneschijn* *Daalt zacht af;* *Dringt door als een lichtfontein* *In het graf.*
Freund des Schlummers, lieber Mond, Schweige nicht, Ob im Grabe Dunkel wohnt, Oder Licht!	*Slapersmaatje, hoog getroond,* *Geef bericht,* *Of in 't graf slechts donker woont* *Of toch licht.*
Alles stumm? Nun stilles Grab, Rede du! Zogst so manchen Strahl hinab In die Ruh;	*Alles stom? Nu, zwijgend graf,* *Spreek jij dus,* *Jij trok zoveel stralen af* *Naar jouw rust;*
Birgst gar manchen Mondenblick, Silberblau; Gib nur einen Strahl zurück: - Komm und schau!	*Meen'ge blik der maan berg jij,* *Zilverblauw;* *Laat één enk'le straal toch vrij!* *Kom, aanschouw!*

Felix Mendelssohn Bartholdy (1809-1847)
Hebe deine Augen auf

Hij bleek al op jonge leeftijd zeer muzikaal, net als zijn zus. Hij werd door sommigen gezien als wonderkind. Hij trad al op als negenjarige en schreef al jong muziek voor piano. Voor zijn twintigste had al symfonieën, een opera, pianokwartetten, en allerlei losse stukken geschreven. Hij heeft veel door Europa gereisd en allerlei tijdgenoten ontmoet. Zijn grote verdienste is het opnieuw bekendmaken van de muziek van Johann Sebastiaan Bach. Zijn eigen oratoria zijn merkbaar beïnvloed door Bach's muziek. Hij overleed, slechts 38 jaar oud, aan een hersenbloeding. Mendelssohn was uitgeput en overwerkt maar laat een enorm muzikaal oeuvre na, van symfonieën, pianowerken, heel veel koormuziek waaronder oratoria, kamermuziek in verschillende opstellingen, en liederen voor stem en piano.

Hebe deine Augen auf is geschreven voor driestemmig vrouwenkoor en komt uit het oratorium Elias. Het is ook bekend als het Engelenterzet. De tekst is grotendeels gebaseerd op Psalm 121.

Vrij naar **Psalm 121**

Hebe deine Augen auf zu den Bergen,
von welchen dir Hilfe kommt.
Deine Hilfe kommt vom Herrn,
der Himmel und Erde gemacht hat.
Er wird deinen Fuß nicht gleiten lassen,
und der dich behütet, schläft nicht.

Sla je ogen op naar de bergen
vanwaar jouw hulp komt
Jouw hulp komt van de Here,
die hemel en aarde gemaakt heeft.
Hij zal je voet niet laten wankelen,
die over jouw waakt, slaapt niet.

Veljo Tormis (1930-2017)
Four Estonian lullabies

Hij groeide op in een muzikaal gezin want zijn vader was koordirigent en organist. Er bestaat een grote muziektraditie in Estland, ondermeer merkbaar in koorzang. Na de tweede wereldoorlog studeerde hij aan het Conservatorium van Tallinn en Moskou. Hij heeft enkele jaren gewerkt als docent (en les gegeven aan Arvo Pärt), maar vanaf de jaren zeventig werkt hij alleen nog als componist. Tormis heeft veel koormuziek geschreven, en maakt daarbij vaak gebruik van traditionele melodieën uit de volksmuziek. Hij is daarin beïnvloed door de Hongaarse componist Zodály. Na de val van het IJzeren Gordijn is zijn muziek meer bekend geraakt in het Westen. Photonen voerde eerder zijn opzwepende en haast hallucinerende Raua Needmine (Een vloek over ijzer) uit, voor koor en dirigent met sjamanentrommel.

Vandaag traditionele wiegeliedjes waarmee we proberen de baby in slaap te zingen.

Laulan lapsele (I Sing for My Child)
Marjal aega magada (It's Time)
Lase kiik käia! (Let the Cradle Swing!)
Äiutus (Lulling)

Einojuhani Rautavaara (1928-2016)
Die erste Elegie (1993)

De Finse componist heeft gestudeerd in Helsinki en in Wenen. Vervolgens studeerde hij verder aan de Julliard School of Music in New York, bij Aaron Copland. Vanaf de jaren vijftig werkt hij in Helsinki, ondermeer aan de Sibeliusacademie. Hij geeft voornamelijk les in compositie en vervult tevens enkele bestuursfuncties. In 1990 neemt hij ontslag en componeert alleen nog. Hij schrijft symfonieën, opera’s, en veel geestelijke muziek voor koor.

Op een tekst van Rainer Maria Rilke (1875-1926) componeerde Rautavaara speciaal voor het internationale koorproject Europa Cantat in 1993 Die erste Elegie.

Het lange en lastig te duiden gedicht is geschreven in 1912, toen Rilke verbleef op Slot Duino in de buurt van de Italiaanse stad Triëst. In het gedicht wordt de Engel als tegenbeeld van de Mens voorgesteld, maar wel prachtig en tegelijkertijd verschrikkelijk. De Leegte staat symbool voor de problemen van het menselijk bewustzijn: het is wat er achterblijft na het sterven maar ook wat er blijft na een omhelzing. Daarmee staat het symbool voor de onmogelijkheid de Dood en de Geliefde werkelijk te begrijpen. Verschillende begrippen staan tegenover elkaar, zoals Klagen en Prijzen, Dood en Leven, Voorjaar en Nacht. De ware troost is volgens Rilke te vinden in de Muziek, want alleen daarmee kan de Leegte die achterblijft, worden gevuld. De eerste Muziek, die volgens de Griekse mythologie ontstond nadat de dichter Orpheus een klaaglied aanhief over de dood van de goddelijke jongeling Linos.

Rainer Maria Rilke (1875-1926)

Wer, wenn ich schriee, hörte mich denn aus der Engel Ordnungen? und gesetzt selbst, es nähme einer mich plötzlich ans Herz: ich verginge von seinem stärkeren Dasein. Denn das Schöne ist nichts als des Schrecklichen Anfang, den wir noch grade ertragen, und wir bewundern es so, weil es gelassen verschmäht, uns zu zerstören. Ein jeder Engel ist schrecklich.

Ach, wen vermögen wir denn zu brauchen? Engel nicht, Menschen nicht, und die findigen Tiere merken es schon, daß wir nicht sehr verläßlich zu Haus sind in der gedeuteten Welt. Es bleibt uns vielleicht irgend ein Baum an dem Abhang, daß wir ihn täglich wiedersähen; es bleibt uns die Straße von gestern.

O und die Nacht, die Nacht, wenn der Wind voller Weltraum uns am Angesicht zehrt —, wem bliebe sie nicht, die ersehnte, sanft enttäuschende, welche dem einzelnen Herzen mühsam bevorsteht.

Ja, die Frühlinge brauchten dich wohl. Es muteten manche Sterne dir zu, daß du sie spürtest. Es hob sich eine Woge heran im Vergangenen, oder da du vorüberkamst am geöffneten Fenster, gab eine Geige sich hin.

Vertaling: **W.J.M Bronzwaer**

Wie, zou ik roepen, vernam, uit der engelen koren, mijn stem? En gesteld dat er onverwachts. een mij ter harte nam: aan zijn sterkere wezen zou ik vergaan. Want het schone is niets dan het juist nog door ons te verdragen begin der verschrikking, en wij bewonderen het zo omdat het, onaangedaan, versmaadt ons te vernietigen. Schrikwekkend is iedere engel.

Ach, op wie zijn wij in staat ons aangewezen te weten? Niet op engelen of mensen; zelfs de vindingrijke dieren bespeuren dat wij niet erg betrouwbaar thuis zijn in ons verklaarde bestaan. Er rest ons misschien hier of daar een boom op een helling, elke dag weer door ons te herkennen; de weg die wij gisteren namen.

O, en de nacht, de nacht, als de wind van de ruimte in ons gezicht schrijnt; zij blijft altijd, de verlangde, zacht ons ontgoochelende, ieder afzonderlijk hart moeizaam wachtende nacht.

Wel waren de lentes op jou aangewezen. Sterren in groten getale verlangden dat je hen waarnam. Uit het verleden welde bijwijlen een golf van herinnering op. Een viool bood zich soms aan terwijl je voorbij een openstaand raam liep.

Stimmen, Stimmen. Höre, mein Herz, wie sonst nur Heilige hörten: daß die der riesige Ruf aufhob vom Boden; Es rauscht jetzt von jenen jungen Toten zu dir.

Stemmen, stemmen. Luister, mijn hart, zoals eerder slechts heiligen luisterden, door de grote wekroep opgetild tot zij zweefden; Thans ruist zij je toe van die jonge doden daarginds.

Freilich ist es seltsam, die Erde nicht mehr zu bewohnen, kaum erlernte Gebräuche nicht mehr zu üben, Rosen, und andern eigens versprechenden Dingen nicht die Bedeutung menschlicher Zukunft zu geben; und selbst den eigenen Namen wegzulassen wie ein zerbrochenes Spielzeug. Und alles so lose im Raume flattern zu sehen.

Vreemd is het wel, de aarde niet meer te bewonen, zich van nauwelijks geleerde gewoontes niet meer te bedienen, rozen, en andere tekens vervuld van belofte niet langer de zin van een menselijke toekomst te geven; van zijn naam zelfs zich te ontdoen als van een gebroken stuk speelgoed. Vreemd, al wat verband hield in de ruimte ontbonden te zien.

Aber Lebendige machen alle den Fehler, daß sie zu stark unterscheiden.
Engel (sagt man) wüßten oft nicht, ob sie unter Lebenden gehn oder Toten. Die ewige Strömung reißt durch beide Bereiche alle Alter immer mit sich und übertönt sie in beiden.

Levenden echter maken de fout van het onderscheid.
Engelen (zegt men) weten vaak niet of zij onder de doden verkeren, of met de levenden. De eeuwige stroming voert in beide rijken alle tijden des levens naar een hogere eenheid.

Ist die Sage umsonst, daß einst in der Klage um Linos wagende erste Musik dürre Erstarrung durchdrang; daß erst im erschrockenen Raum, dem ein beinah göttlicher Jüngling plötzlich für immer enttrat, die Leere in jene Schwingung geriet, die uns jetzt hinreißt und tröstet und hilft.

Is de sage dan zinloos, dat ooit, in de klaagzang om Linos, de eerste muziek schuchter de kluisters der starheid doorbrak; dat in de ontzetting der ruimte, door een bijna goddelijke jongeling plotseling voor altijd verlaten, de leegte ging wegen in die deining die ons thans nog vervoert, en ons troost, en ons helpt?

Felix Mendelssohn Bartholdy
Lieder im Freien zu singen

Frühlingsahnung op.48, nr 1

Johann Ludwig Uhland (1787-1862) Vertaling: **Lau Kanen**

O sanfter, süsser Hauch!
Schon weckest du wieder
Mir Frühlingslieder,
Bald blühen die Veilchen auch.

O briesje, zoet en teer!
Jij wekt weer 't verlangen
Naar lentezangen;
Gauw bloei'n ook viooltjes weer!

Die Primel op.48, nr 2

Nikolaus Lenau (1802 - 1850) Vertaling: **Lau Kanen**

Liebliche Blume,
bist du so früh schon
wiedergekommen?
Sei mir gegrüsset,
Botin des Frühlings.

Liefelijk bloempje,
Ben je zo vroeg al
Terug weer gekomen?
Hartelijk welkom,
Bode der lente.

Leiser denn alle
Blumen der Wiese
hast du geschlummert,
liebliche Blume,
Botin des Frühlings.

Zachter dan alle
Bloemen der weide
heb je gesluimerd,
liefelijk bloempje,
Bode der lente.

Ruhethal op.59, nr 5

Johann Ludwig Uhland Vertaling: **Lau Kanen**

Wenn im letzten Abendstrahl
Goldne Wolkenberge steigen
Und wie Alpen sich erzeigen,
Frag' ich oft mit Tränen:
Liegt wohl zwischen jenen
Mein ersehntes Ruhetal?

Als in 't laaste zon-gestraal
Gouden wolkenbergen prijken
Die wel Alpentoppen lijken,
Vraag ik vaak in tranen:
Kan 'k de plaats daar wanen
Waar ik graag eens rusten zal?

Die Nachtigall op.59, nr 4

Johann Wolfgang von Goethe Vertaling: **Lau Kanen**

Die Nachtigall, sie war entfernt,
Der Frühling lockt sie wieder;
Was neues hat sie nicht gelernt,
Singt alte, liebe Lieder.

De nachtegaal was weggegaan,
De lente stopt zijn reisjes;
Iets nieuws heeft hij niet opgedaan,
Zingt oude mooie wijsjes.

Veljo Tormis
Uit: **Three Setu Worksongs**

Twee traditionele volksliedjes uit de regio Setu. Hier wonen Esten langs de grens met Rusland en Letland, die een Zuid-Ests dialect spreken. Pesupesemine werd gezongen als in het dorp de was werd gedaan. In Ketramine hoor je het spinnewiel snorren.

Pesupesemine
Ketramine

Jeroen Spitteler
Drei Gesänge (2021-2023)

Jeroen Spitteler schreef een cyclus op drie Duitstalige gedichten waarin Terugkijken, Weemoed, en Verlangen een rol spelen. Regelmatig wordt de tekst muzikaal verbeeld: zo speelt in het gedicht van Rilke de Stilte een grote rol, en in 'Verborgenheit' Verdriet en Pijn. Deze elementen zijn hoorbaar in de muziek. Jeroen Spitteler liet zich inspireren door het muzikale idioom uit de romantiek.

'Kennst du das Land....?'

Johann Wolfgang von Goethe Vertaling: **Lau Kanen**

Kennst du das Land, wo die Zitronen blühn,
Im dunklen Laub die Gold-Orangen glühn,
Ein sanfter Wind vom blauen Himmel weht,
Die Myrte still und hoch der Lorbeer steht?
Kennst du es wohl?
Dahin! dahin
Möcht ich mit dir, o mein Geliebter, ziehn

Ken je het land waar de citroenboom bloeit,
In donker loof de sinaasappel gloeit?
Waar 'n zoele wind langs blauwe hemel strijkt,
De mirte stil en hoog de laurier prijkt?
Ken je het wel?
Daarheen, daarheen
Ging ik met jou, die ik bemin, meteen.

Kennst du das Haus, auf Säulen ruht sein Dach.
Es glänzt der Saal, es schimmert das Gemach,
Und Marmorbilder stehn und sehn mich an:
Was hat man dir, du armes Kind, getan?
Kennst du es wohl?
Dahin! dahin
Möcht ich mit dir, o mein Beschützer, ziehn!

Kennst du den Berg und seinen Wolkensteg?
Das Maultier sucht im Nebel seinen Weg;
In Höhlen wohnt der Drachen alte Brut;
Es stürzt der Fels und über ihn die Flut.
Kennst du ihn wohl?
Dahin! dahin
Geht unser Weg! O Vater, laß uns ziehn!

Ken je het huis? Zijn zuilen stralen kracht.
De zaal, zij glanst, de kamers zijn vol pracht,
En marm'ren beelden staan en zien mij aan:
Wat heeft men jou, o arm lief kind, gedaan?
Ken je het wel?
Daarheen, daarheen
Ging ik met jou, die mij beschermt, meteen.

Ken je de berg, zijn pas in mist gehuld?
Het muildier zoekt zijn weg met veel geduld.
In holen woont van draken oud gebroed;
De rots stort neer, daar overheen de vloed!
Ken je dat wel?
Daarheen, daarheen
Gaat onze weg! O vader, nu meteen!

Wenn es nur einmal so ganz stille wäre

Rainer Maria Rilke

Wenn es nur einmal so ganz stille wäre.
Wenn das Zufällige und Ungefähre
verstummte und das nachbarliche Lachen,
wenn das Geräusch, das meine Sinne machen,
mich nicht so sehr verhinderte am Wachen –:
Dann könnte ich in einem tausendfachen Gedanken
bis an deinen Rand dich denken
und dich besitzen (nur ein Lächeln lang),
um dich an alles Leben zu verschenken
wie einen Dank.

vertaling: **Willem Wander van Nieuwkerk**

Was het maar eens volkomen stil.
Als al wat vaagheid en wat toeval wil
Verstomd was, geen gelach van buren meer te horen,
Niet meer die drukte van mijn ogen en mijn oren
Die als ik wakker ben mij ruw kan storen -
Dan zou ik jou in één veelvuldige gedachte
Tot aan jouw rand vol kunnen denken
En jou (al was het maar terwijl je even lachte)
Bezitten en aan al wat leeft uitschenken
Als Dankoffer.

Verborgenheit (première)

Eduard Mörike (1804-1875)

Lass, o Welt, o lass mich sein!
Locket nicht mit Liebesgaben,
Lasst dies Herz alleine haben
Seine Wonne, seine Pein!

Was ich traure weiss ich nicht,
Es ist unbekanntes Wehe;
Immerdar durch Tränen sehe
Ich der Sonne liebes Licht.

Oft bin ich mir kaum bewusst,
Und die helle Freude zücket
Durch die Schwere, so mich drücket
Wonniglich in meiner Brust.

Lass, o Welt, o lass mich sein!
Locket nicht mit Liebesgaben,
Lasst dies Herz alleine haben
Seine Wonne, seine Pein!

vertaling: **Hans Kronemeijer**

Wereld, laat me met rust!
Paai me niet met je geschenken
Laat dit hart zelf omgaan
Met zijn geluk en met zijn leed!

Waarom ik bedroefd ben weet ik niet,
Het is een onverklaarbare smart;
Altijd door tranen heen
Zie ik het warme zonlicht.

Vaak merk ik het nauwelijks
En trekt, onder de zwaarte die mij bedrukt,
De oplichtende vreugde gelukzalig in mijn gemoed.

Wereld, laat me met rust!
Paai me niet met je geschenken
Laat dit hart zelf omgaan
Met zijn geluk en met zijn leed!

Johannes Brahms
Fünf Gesänge op.104

Verlorene Jugend – Brausten alle Berge

Josef Wenzig (1807-1876) Vertaling: **Lau Kanen**

Brausten alle Berge, sauste rings der Wald
Meine jungen Tage, wo sind sie so bald?
Jugend, teure Jugend, flohest mir dahin;
O du holde Jugend, achtlos war mein Sinn.
Ich verlor dich leider, wie wenn einen Stein
Jemand von sich schleudert
in die Flut hinein.
Wendet sich der Stein auch um in tiefer Flut,
weiß ich, dass die Jugend
doch kein gleiches tut.

Bruisten alle bergen, suisde rondom het bos
mijn jonge dagen, waar zijn ze zo gauw?
Jeugd, dierbare jeugd, jij ontvluchtte mij;
o jij lieftallige jeugd,
geheel onachtzaam was ik.
Ik verloor jou helaas,
zoals iemand een steen
van zich afwerpt in de golven.
Keert de steen zich nog om, diep in 't water,
ik weet dat de jeugd niet hetzelfde doet.

Im Herbst – Ernst ist der Herbst

Klaus Groth (1819-1899) Vertaling: **Lau Kanen**

Ernst ist der Herbst.
Und wenn die Blätter fallen,
sinkt auch das Herz zu trübem Weh herab.
Still ist die Flur,
und nach dem Süden wallen
die Sänger stumm, wie nach dem Grab.

Bleich ist der Tag,
und blasse Nebel schleiern
die Sonne wie die Herzen ein.
Früh kommt die Nacht:
denn alle Kräfte feiern,
und tief verschlossen ruht das Sein.

Sanft wird der Mensch.
Er sieht die Sonne sinken,
er ahnt des Lebens wie des Jahres Schluß.
Feucht wird das Aug',
doch in der Träne Blinken
entströmt des Herzens seligster Erguß.

Ernstig is de herfst.
En als de bladeren vallen,
daalt ook het hart in droeve smart.
Stil is de weide,
en zwijgend trekken de zangvogels
zuidwaarts, als naar het graf.

Bleek is de dag
en vale nevels versluieren
zowel de zon als het hart.
Vroeg komt de nacht:
want alle krachten luieren,
en in zichzelf gekeerd rust het bestaan.

Zachtmoedig wordt de mens.
Hij ziet de zon snel tanen,
hij vermoed het levenseinde zoals het jaar
eindigt.
De ogen worden nat,
maar in de glans der tranen ontstroomt een
gelukzalige ontboezeming van het hart.

Max Reger (1873-1916)
Nachtlied op.138, nr 33

Max Reger is de zoon van een amateurmuzikant en kreeg al vroeg piano- en orgelles en werd onderricht in muziektheorie en harmonieleer. Toen hij vijftien jaar oud was, nam zijn vader hem mee naar Bayreuth om twee opera's van Wagner te zien. Reger schreef zelf vervolgens enkele stukken waardoor hij werd aangenomen als student aan de Muziekhogeschool te München. In 1894 kreeg hij zijn eerste aanstelling als pianodocent in Wiesbaden. Drie jaar later moest hij in militaire dienst, maar hij had last van

zijn gezondheid en overmatig alcoholgebruik. In 1898 woonde hij weer bij zijn ouders en schreef hij een groot werk voor koor en orkest. Een jaar later deed hij een huwelijksaanzoek aan Elsa, een pianoleerlinge maar zij wees hem af omdat ze net een relatie met een alcoholverslaafde militair had beëindigd. In 1901 werd zijn roem groter en verhuisde hij naar München, om daarna alsnog met zijn Elsa te trouwen. Hij wordt vervolgens nog hoogleraar compositie te Leipzig, en daarna gevraagd als hofkapelmeester te Meiningen. In 1914 neemt hij, overwerkt en nog altijd verslaafd aan alcohol, ontslag. Hij overlijdt twee jaar later in zijn hotelkamer, aan een hartaanval na een diner. Op zijn kamer lag de uitgewerkte partituur van het muziekstuk Der Mensch lebt und bestehet nur eine kleine Zeit. Nachtlied dateert uit 1914.

Petrus Herbert (c1530-1571)

Die Nacht ist kommen,
Drin wir ruhen sollen;
Gott wal'ts, zum Frommen
Nach sein'm Wohlgefallen,
Daß wir uns legen
In sein'm G'leit und Segen,
Der Ruh' zu pflegen.

Treib, Herr, von uns fern
Die unreinen Geister,
Halt die Nachtwach' gern,
Sei selbst unser Schutzherr,
Beschirm Leib und Seel'
Unter deinen Flügeln,
Send' uns dein' Engel!

Laß uns einschlafen
Mit guten Gedanken,
Fröhlich aufwachen
Und von dir nicht wanken;
Laß uns mit Züchten
Unser Tun und Dichten
Zu dein'm Preis richten!

De nacht is gevallen
waarin we moeten rusten;
God waakt over ons
in zijn barmhartigheid,
opdat wij ons neervlijen
en onder zijn zorg en zegen
kunnen rusten.

Heer, verjaag de boze geesten
ver van ons,
houd de wacht,
wees onze beschermer!
Bescherm zowel lichaam als geest
onder uw vleugels,
zend ons uw engelen.

Laat ons inslapen
met goede gedachten
vrolijk ontwaken
en niet aan u twijfelen,
laat ons met tucht
onze woorden en daden
tot uw eer zijn.

Over de dirigent

Jeroen Spitteler leidt en dirigeert (kamer)koren. Daarnaast heeft hij in de loop van de jaren veel ervaring opgebouwd met het dirigeren van orkesten en is hij actief als zanger, componist en arrangeur. Zijn aanpak als dirigent is geënt op zijn ruime ervaring als zanger. Van jongs af aan zong hij in de Sint-Jansbasiliek in Den Bosch, waar hij zijn muzikale loopbaan onder leiding van Maurice Pirenne startte als jongenssopraan en solist in de Schola Cantorum. Jarenlang zong hij bij o.a. Cappella Amsterdam, de Nederlandse Bachvereniging, Capella Pratensis en Studium Chorale.

Na zijn studie Klassieke talen aan de UvA studeerde Jeroen Spitteler koordirectie bij Daniël Reuss aan het Conservatorium van Amsterdam en volgde hij lessen bij onder anderen Jos van Veldhoven, Jan Bogaarts en Paul van Nevel. Daaropvolgend studeerde hij solozang aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag bij Sasja Hunnego. Momenteel wordt hij als bariton gecoacht door Marcel Reijans, vormt hij met Femke de Graaf een liedduo en is hij initiatiefnemer, artistiek leider en zanger van het professionele vocale ensemble Capella Sacelli.

Het repertoire waarmee hij zich als dirigent bezighoudt, loopt van de vroege middeleeuwen tot aan muziek waarvan de inkt nog maar net droog is. En van a-capellakoormuziek tot werken voor koor en orkest in grotere bezetting. Hoewel hij zich daarmee als generalist laat kennen, heeft zijn speciale liefde voor de polyfonie van de 16e eeuw geleid tot de oprichting van Ensemble Hermes. Daarin leidt hij zangers en instrumentalisten op om vanuit de oorspronkelijke notatie en door een historische uitvoeringspraktijk te komen tot de essentie van de polyfonie en meerstemmigheid, de basis van de westerse koortraditie.

Jeroen is mede-initiatiefnemer en artistiek adviseur van Couleur Vocale, een succesvolle serie voor kamerkoren in de Waalse kerk in Amsterdam, en begeleidt regelmatig zowel zangers als dirigenten. Hij is vaste dirigent/artistiek leider van Photonen Vocaal Ensemble in Amsterdam, het Basilius College, een vocaal ensemble voor beroepsmusici en van het door hem opgerichte vrouwenkamerkoor Les Dames Vocales. Daarnaast leidt hij Midsummer Ensemble, een zomerproject voor koor en orkest, en het Nederlands

Projectkoor, waarmee hij de dubbelkorige mis van Frank Martin uitvoerde in het Concertgebouw in Amsterdam.

Zijn affiniteit met taal, literatuur, analyse en historische kontekst: spelen altijd een grote rol in zijn werk als dirigent. Zijn liefde voor muziek en literatuur leidde in de afgelopen jaren tot een groeiende stroom aan composities voor met name koor, zoals de Drei Gesänge waarvan in dit programma het laatste deel in première gaat. Verder Bloem der Bloemen, Ave Generosa, The May Magnificat, Threni, Oorsprong en The Moon was But a Chin of Gold/Onder die Maan.
www.jeroenspitteler.nl

Over het koor

Photonen Vocaal Ensemble is een kamerkoor van ongeveer 26 ervaren amateurzangers en staat sinds de oprichting in 1996 onder leiding van dirigent/artistiek leider Jeroen Spitteler. Photonen richt zich op het gehele vocale repertoire van de afgelopen 1000 jaar dat geschikt is voor een vocaal ensemble. Zo zijn werken uitgevoerd van onder anderen Hildegard von Bingen, Guillaume de Machaut, Josquin, Sweelinck, Schütz, Johann Sebastian Bach, Brahms, Poulenc, Ravel, Fauré, André Martin, Monteverdi, Rachmaninov, Olivier Messiaen, Benjamin Britten, Veljo Tormis en Eric Whitacre. Photonen zong in april 2016 de Nederlandse première van For Love is Strong van de Amerikaanse componist David Lang. Voor wat het hedendaagse repertoire betreft wordt speciale aandacht gegeven aan Nederlandse componisten als Ton de Leeuw, Guus Janssen en Carlos Micháns. In 2005 componeerde Martijn Voorvelt in opdracht van Photonen Hondsdagen op zowel Nederlandse als Engelse tekst. Ook bracht Photonen in 2007 de première van Het lachen van het licht van Jan Boerman. In 2015 componeerde Gustavo Trujillo speciaal voor Photonen het muziekstuk Stemmen/Fonés. Dirigent Jeroen Spitteler is zelf steeds productiever als componist en schreef diverse werken voor Photonen.

Naast a capellaprojecten en projecten met instrumentaal ensemble heeft Photonen de traditie om eens in de twee jaar grotere koorwerken uit te voeren. Zo werden onder andere de Johannes Passion van J.S. Bach, het Requiem van W.A. Mozart, de Hohe Messe van J.S. Bach, het Requiem van Fauré en de Messiah van Händel uitgevoerd. Eind 2017 voerde Photonen de Mariavespers van Claudio Monteverdi uit met solisten en orkest en in 2019 samen met het Utrechts Vocaal Ensemble de Vespers van Rachmaninov.

Photonen figureerde in alle drie seizoenen van de BNN/Vara-serie Klem. In 2022 vierde Photonen zijn 25-jarig bestaan, met drie programma's: In april zongen we LUX, rond het voor Photonen toepasselijke thema 'Licht'. In juli

stond de Petite Messe Solennelle van Rossini op de lessenaar. Met het programma DA PACEM sloten we in november ons jubileumjaar af.
www.photonen.nl

Zangers

Sopranen: Anna Luijmes, Danielle de Wit, Didy Coljee, Emoh Coester, Frouke Schrijver, Linda van der Reijden, Lot Oesterreicher, Sjoukje van der Laan
Alten: Bente Appelhof, Hilda Houtkoop, Ida de Boer, Liesbeth Voorrips, Mieke Flim, Nelleke Scholten, Simone Aarendonk
Tenoren: Dick Visser, Joeri Hendrix, Johan Westera, Martijn Spruit, Rem Berger, Wout Janse
Bassen: Geert Smid, Germain Creyghton, Hans Kronemeijer, Jeroen Tazelaar, Joost Kool, Martijn ten Velden, Theo van Lent

Meezingen?

Enthousiast geworden en zin om mee te zingen?

Photonen heeft meerdere vacatures. We zoeken een alt en een bas/bariton, maar momenteel worden we vooral blij van meerdere tenoren.
Ben jij en/of ken jij zangers die met ons mee willen zingen?

We repeteren op donderdagavond van 20.00 – 22.30 uur in Buitenveldert, vlakbij station Zuid. We zoeken enthousiaste mensen met koorervaring, die zangles hebben (gehad), een goed oor hebben en kunnen kleuren met hun stemgenoten, en die net als wij graag hard willen werken in een informele sfeer! Wil je een keer meezingen en auditie doen? Kijk dan op onze website of mail naar: *photonen.koor@gmail.com*.

Steun Photonen

Draag je Photonen een warm hart toe en wil je ons helpen mooie projecten te blijven realiseren en de entree betaalbaar te houden, maak dan je financiële bijdrage over naar NL27 INGB 000 8373738 t.n.v. Photonen, Amsterdam.
Wij hebben een culturele Anbi-status, waardoor je gift fiscaal aftrekbaar is.

Op de hoogte blijven?

Via onze website *www.photonen.nl* vind je onze Nieuwsbrief en kun je jezelf abonneren.

Lekkers

In de pauze zijn er door koorleden gebakken zoetigheden. Deze hebben geen vastgestelde prijzen, maar alle opbrengst hiervan komt in de koorkas.

Voor in de agenda

Ons volgende programma:

Zondag 7 april 2024, 15:15
Waalse kerk Haarlem

Zondag 14 april 2024, 15:15
Oranjekerk Amsterdam

Colofon

Dit boekje is gemaakt voor Photonen door Frouke Schrijver, Linda van der Reijden, Martijn Spruit en Dick Visser.
Omslag en affiche zijn ontworpen door Lisette Schenkels

© Het copyright van de vertalingen berust bij de vertalers.
We zijn de vertalers erkentelijk dat we de vertalingen mogen opnemen.